

RADZISZEWSKI IDZI BENEDYKT – filozof, założyciel Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, ur. 1 I 1871 w Bratoszowicach (k. Łodzi), zm. 22 II 1922 w Lublinie.

Po ukończeniu Seminarium Filologicznego w Płocku wstąpił w 1889 do Seminarium Duchownego we Włocławku, gdzie odbył studia filozoficzne. W 1893 podjął w Cesarskiej Akademii Duchownej w Petersburgu studia teologiczne, zwieńczone w 1896 stopniem kandydata teologii; w tym samym roku przyjął święcenia kapłańskie; w 1897 uzyskał stopień magistra teologii, następnie przez kilka miesięcy pracował jako wikariusz w Kaliszu. W latach 1898–1900 kontynuował studia filozoficzne w Wyższym Instytucie Filozoficznym na Uniwersytecie Katolickim w Lowanium; w 1900 uzyskał doktorat z filozofii na podstawie rozprawy *De ideae religionis genesi in evolutionismo Darvino-Spenceriano* napisanej pod kierunkiem D. J. Merciera. Następnie odbył podróż naukową do Anglii, Francji, Włoch, Austrii, Niemiec i Szwajcarii. Po powrocie do kraju w 1901 został mianowany prof. filozofii, socjologii i pedagogiki; był wicerektorem seminarium duchownego we Włocławku (1901–1905) i jego rektorem (1908–1914). W 1909 założył „Ateneum Kapłańskie”, w którym popularyzował nowoczesną wizję kształcenia (*Metodyczne wskazówki dla studiów samodzielnych*, AK 1 (1909) t. 1, 84–85; *Regulamin dla seminariów duchownych we Włoszech, przez Stolicę Apostolską*, tamże, 242–245) oraz promował katolickie uczelnie, omawiając organizację uniwersytetu lowańskiego (*Uniwersytet Katolicki w Lowanium*, tamże, 396–406). Wydawnictwo to umożliwiło głębsze poznanie ówczesnego ruchu naukowego. Celowi temu służyło też budowanie podstaw pol. kultury filozoficznej przez stworzenie pol. bibliogr. filozoficznej (*Polska bibliografia filozoficzna w układzie dziesiętnym – ideologicznym*, PF 8 (1905), 1–77, 9 (1906), 79–120). R. jako pierwszy w Polsce popularyzował system klasyfikacji dziesiętnej J. Deweya (*Układ dziesiętny w bibliografii filozoficznej. Klasyfikacja ideologiczna*, PF 7 (1904), 253–269). Popularyzował też ideę uniwersytetu katolickiego (*Wszechnica katolicka w Lowanium (Louvain)*, Wwa 1908), który miał być realizacją wymogów encykliki *Aeterni Patris*, promującej odnowę filozofii chrześcijańskiej (*Odrodzenie filozofii scholastycznej*, PF 4 (1901), 441–504; *Encyklika o studiach filozoficznych (z 4 sierpnia 1879 r.) „Aeterni Patris”*, w: *Leon XIII. Żywot i prace*, Wwa 1902, 165–222). Uprzystępniał pol. czytelnikowi kwestie określające stosunek

teologii do nauk przyrodniczych (*Teologia a nauki przyrodnicze*, AK 2 (1910) t. 3, 420–436, t. 4, 36–55; *Credo nowożytnego fizjologa*, AK 5 (1913) t. 9, 325–339, 397–423, t. 10, 21–41) oraz problematykę genezy religii (*Geneza religii w świetle nauki i filozofii*, AK 1 (1909) t. 1, 44–50, 230–239, 328–341, t. 2, 32–41, 234–245, 428–441, 2 (1910) t. 3, 33–42, 231–242, t. 4, 238–248, 308–325, 419–435). W *Podręcznej encyklopedii kościelnej* (I–XLIV, Wwa 1904–1916) ks. Z. Chelmieckiego publikował hasła dotyczące wątków światopoglądowych (m.in. *Biogenetyczne prawo*, *Biologia*, *Bóg*, *Darwin*, *Ewolucjonizm*, *Filozofia*, *Neoscholastyka*). Z tego czasu pochodzą rękopiśmienne *Wykłady z historii filozofii powszechnej* przez ks. prof. dr. R.

W latach 1914–1918 był prof. filozofii i rektorem Akademii Duchownej w Petersburgu. Z tego okresu pochodzą skrypty z zakresu filozofii Boga (w formie litografowanych rpsów, *Praelectiones Theodicaeae quas ad modum commentarii in sancti Thomae Aquinatis Summam Theologicam (I q. 2–26, 44–46, 103–15) in R.C. Ecclesiastica Academia Petropolitana Rector Aegidius R. habebat* oraz *Epitome praelectionum Theodicaeae quas ad modum Thomae Aquinatis Summam Theologicam (Iq. 2–26, 44–46, 103–105) in R.-G. Ecclesiastica Academia Petropolitana Rector Aegidius R. habebat*). Jednocześnie (1916–1918) kierował tamtejszymi Wyższymi Kursami Polskimi.

Największą zasługą R. było utworzenie w 1918 KUL. Rektorem tej uczelni był w latach 1918–1922. Działalność organizacyjna nie pozwoliła wówczas R. na aktywność badawczą, ale rekompensował to solidną aktywnością dydaktyczną. W latach 1918–1922 był prof. zwyczajnym filozofii na Wydziale Teologicznym i na Wydziale Nauk Humanistycznych oraz (1918–1919) na Wydziale Prawa Kanonicznego oraz Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych. Wykładał również psychologię na wszystkich wydziałach. Świadectwem tej dydaktyki są litografowane rpsy: *Notatki z filozofii systematycznej*, *Kryteriologia* i *Psychologia*. *Notatki z wykładów ks. Rekt. I. R.*

R. był członkiem Tow. Filozoficznego we Lwowie, Polskiego Tow. Filozoficznego w Warszawie, Komisji Filozofii w Polsce PAU, Tow. Przyjaciół Nauk w Poznaniu, Rzymskiej Akademii św. Tomasza z Akwinu.

Koncepcja filozofii sformułowana przez R. wiązała się ściśle z celami uniwersytetu katolickiego, który miał przygotowywać katolicką elitę intelektualną, przeciwstawiającą się panowaniu prądów antyreligijnych,

głoszących rzekomą sprzeczność między światopoglądem religijnym a nauką, oraz podejmującą aktywność społeczno-polityczną w duchu chrystianizmu. Przewidywał, że znaczenie uniwersytetu katolickiego w życiu społecznym wzrośnie, jeśli stanie się dziełem inicjatywy społecznej, przez co troska o utrzymanie uczelni będzie inspirować autentyczne zaangażowanie społeczeństwa, kształtować „oświecony patriotyzm” i pogłębioną religijność (*Uniwersytet katolicki w Polsce*, Wiadomości Towarzystwa Uniwersytetu Lubelskiego (1923) z. 1, 9–24).

Filozofię ujmował w duchu ideałów Merciera, czyli tzw. tomizmu lowańskiego, co tłumaczy zainteresowanie dyscyplinami najbardziej rozwijanymi w tym kręgu. Głównym zadaniem było przewyciężenie antropocentrycznie zorientowanej filozofii podmiotu, charakterystycznej dla tradycji kartezjańsko-kantowskiej, co tłumaczy przyznanie pierwszeństwa analizom z zakresu kryteriologii, budującej swoisty pomost między światem myśli a światem rzeczy, traktowany jako niezbędny warunek realizmu teoriopoznawczego.

Z kolei dominacja tradycji pozytywistycznej, rugującej z nauk – ograniczonych apriorycznie jedynie do przyrodoznawstwa – autonomicznie pojmowaną filozofię, nakazywała wykorzystać dane tych nauk do sformułowania filozoficznej wizji świata i człowieka, a więc w teodycei czy szerzej pojętej filozofii religii, a także w filozoficznej psychologii wykorzystującej osiągnięcia psychologii empirycznej.

Wykład teorii poznania, który choć w aspekcie strukturalnym przypomina ekspozycję Merciera (*Kryteriologia czyli Traktat o pewności*, tłum. W. Kosiakiewicz, A. Krasnowolski, Wwa 1901), wychodzi poza to ujęcie, rozwijając problematykę kryteriologii szczegółowej, podczas gdy podręcznik Merciera obejmuje jedynie część ogólną, stanowiącą polemikę z koncepcjami kwestionowanymi przez scholastykę.

Podobnie wykład psychologii, który strukturalnie odpowiada psychologii Merciera (*Psychologia*, tłum. A. Krasnowolski, Wwa 1901), jednak poza nią nie wykracza w szczegółach, o czym decyduje forma bardziej erudycyjnego i eksplikatywno-porządkującego wykładu.

W skrypcie z filozofii Boga podjął R. jedynie problematykę istnienia Boga, wychodząc jednak poza ramy tomizmu. Równocześnie odniósł się do starszych rozwiązań XIX-wiecznych, krytykując np. rozmaite formy

agnostycyzmu, ale i do filozofii współczesnej, jak pragmatyzm czy filozofia życia (H. Bergson, M. Blondel). W duchu tomizmu lowańskiego odwoływał się też do najnowszych wyników nauk przyrodniczych.

W wielu artykułach R. stawiał pytanie o status metodologiczny filozofii i teologii. Postulował konsekwentne przestrzeganie poziomów analiz właściwych nauce i filozofii (także teologii), jednocześnie broniąc integralności ludzkiej wiedzy, która ma umożliwić sformułowanie pełnej wizji świata, zadowalającej ludzkie aspiracje poznawcze.

W myśl standardów tomizmu lowańskiego R. był zwolennikiem dialogu chrześcijańskiej refleksji filozoficzno-teologicznej z nowoczesną nauką, czyli uprawiania filozofii i teologii w kontekście badań naukowych. Dostrzegał ograniczenia tych badań, odkrywających jedynie przyczyny najbliższe, ale także ich wartość polegającą na tym, że umożliwiają wyjście poza ramy niekrytycznego poznania potocznego, a tym samym uniknięcie błędów poznawczych. Wyznacza to filozofii funkcje „scalania ogólnych wyników badań naukowych”, jednak „scalania” rozumianego inaczej niż w pozytywizmie. Filozofia nie jest bowiem prostą sumą wyników nauki, ale głębszym widzeniem rzeczywistości, możliwym do osiągnięcia przez odkrycie ostatecznych racji rzeczywistości.

Postulat uprawiania filozofii i teologii z odwołaniem się do nauk przyrodniczych jest wg R. zasadny już na poziomie możliwości wykorzystania badań nauki dla sformułowania tez właściwych światopoglądowi chrześcijańskiemu i umożliwia obalenie wielu twierdzeń nowożytnej filozofii. Badania etnologii porównawczej umożliwiają uzasadnienie prawomocności religii przez wskazanie, że jest ona – wbrew ewolucjonizmowi kulturowemu – zjawiskiem powszechnym, a jej forma nie jest związana w sposób deterministyczny z poziomem innych wymiarów kultury. Religijno-moralny poziom człowieka nie podnosi się wraz z postępem cywilizacyjnym, a nawet przeciwnie – wraz z nim się obniża. Ostatecznie jednak zjawisko religii wyjaśnia filozofia, która odwołując się do rozumnej natury człowieka wskazuje, że człowiek uznaje Boga, widząc w nim ostateczną rację istnienia świata.

Z kolei badania fizjologiczne pozwalają przezwyciężyć Kantowski aprioryzm, grożący idealizmem subiektywnym, uzasadniają bowiem realizm umiarkowany, godzący podejście empiryczne ze wskazaniem fizjologicznych

uwarunkowań poznania, np. w formie zmysłu przestrzeni i czasu, wyróżnianego w fizjologicznej wersji neokantyzmu. Uprawomocnia to łączenie tradycyjnej psychologii z psychologią eksperymentalną opartą na fizjologii.

Podobny związek dostrzegał w filozofii przyrody, która ma tłumaczyć rozwój procesów przyrodniczych w kategoriach finalistycznych. Różni się więc od ewolucjonizmu formułowanego w kategoriach fizykalistycznych i traktowanego – niezasadnie – jako koncepcja o charakterze wyjaśniającym. Przejmuje bowiem zadania filozofii, gdyż wychodzi poza właściwe jej ramy jako hipotezy naukowej o ograniczonym zasięgu eksplanacyjnym. R. dostrzegł przejawy nadużywania tak pojętego ewolucjonizmu do walki z religią, ale starał się unikać upatrywania źródła konfliktu religii z nauką jedynie po stronie nauki. Historia nauki zna bowiem przykłady nadużyć także ze strony teologii, która w sposób nieuprawniony chciała zastępować badania naukowe, czego przykładem miało być potępienie dokonanej przez Galileusza wykładni heliocentryzmu.

Właściwe wykorzystanie osiągnięć filozofii i nauki miało przesądzić o naukowych charakterze teologii, która okazuje się racjonalna, ponieważ odwołuje się do uzasadnianego w sposób racjonalny istnienia Boga i Jego natury, co z kolei nakazuje zaufanie autorytetowi słowa objawionego przez Boga jako fundamentowi sformułowań dogmatycznych, które są właściwym przedmiotem krytycznych analiz teologicznych już o charakterze racjonalnym.

B. Sądełska, *Twórczość filozoficzna ks. Idziego R.*, Lb 1997 (mps ArKUL); S. Janeczek, *Filozofia na KUL-u. Nurty – osoby – idee*, Lb 1998; G. Karolewicz, *Ksiądz Idzi Benedykt R. 1871–1922*, Lb 1998; tenże, *Ksiądz Idzi Benedykt R. i jego dzieło – Katolicki Uniwersytet Lubelski*, Lb 2000; Z. Pawlak, *Neoscholastyka i formy jej kontynuacji. Studium analityczno-krytyczne twórczości filozofów wrocławskich XX wieku*, Wł 2001, 33–100.

Stanisław Janeczek